

Kontaminaation maailmaa

Kontaminaatiota — uuden sanan tai syntaktisen konstruktion syntymistä kahdesta tajuntaan samanaikaisesti pyrkivästä ilmaisusta siten, että mukaan pääsee osa kumpaakin — on tieteellisissä teoksissamme valaistu suomesta otetuin esimerkein niukasti.

Paavo Ravila mainitsee Johdatuksessa kielihistoriaan verbin *rohtia*, *rohjeta* ja *tohtia* sanojen kontaminoituman (2. painos s. 42), sekä lauseopillisen sekamuodosteen *käski poikaa tulemaan + käski pojän tulla > käski pojän tulemaan* (s. 117—118). Emil Öhmann esittää Kieli ja kulttuuri -teoksessa (s. 84—85, 125) kontaminaatio-sanan *kaveri*, joka on kahden alkuaan vierasperäisen sanan, *kampraatin* ja *loverin*, tuotos; hänen muut esimerkinsä ovat vieraista kielistä. Erkki Itkosella puolestaan on Kieli ja sen tutkimus -teoksessaan *pensaan* ja *puskan* murresekauma *puskas*, *rasiasta* ja *askista* juontuva *raski* sekä venäläisperäisen *rosvo*-sanän ja 'ahnehtivan, omin lupinsa ottavan' *rohmun* yhdiste *rosmo* (s. 396); myöhäistä sijamuotojen kontaminointumaa edustavat suomen murteiden ja viron ns. eksessiivi: *siintä* (*siinä + siitä*), *kotonta*, *takanta*, vir. *tagant* (s. 396). Lauri Hakulinen selvittää kontaminaatiota Suomen kielen rakenteessa ja kehityksessä (2. painos s. 363—365) seuraavin esimerkein: *vaisto*, *vainun* ja murresanän *aisto* (= yleiskielen *aisti*) < *haisto* yhteensulautuma; *häämöttää* < *hämärtää + haamottaa*; *vaimeta* < *vaieta + laimeta*, *vaimentaa*, *vaimea*; *ryöstää* < ruotsalaisperäinen *ryövätä + riistää*; *tylppä* < *tylsä + murt. typpy* 'tylsä'; *lellitellä*, murt. *lemmitellä + hellitellä*; murresanana *ruoppi* 'metallinen oven haka' < *ruokki + ramppi* (pohjana ruotsin *krok* ja *krampe*); tulkintoihinsa Hakulinen liittää »todennäköisten mahdollisuuksien» varauksen. Kontaminaatio on niin ikään *kaivertaa* < *kaivaa + kovertaa* (Hakulinen s. 272). Kielipakinassaan Karkailevia robotteja (Kieli elää s. 90) Martti Rapola toteaa *hienovaraisen* saaneen alkuosansa *hienotunteisesta*, loppuosansa *hellävaraisesta*.

Mikäli esimerkeiksi kelpuutetaan vain yleiskielen tai murteen sanaksi tai sanonnaksi vakiintuneita kontaminaatioita, aineisto todella jää pienehköksi. Siihen kuuluvat jo mainittujen lisäksi esim. adverbis *nytten* (*nyt + sitten*), *taasen* (*taas + sitten*) sekä *samanlailla* (*samanlainen + samalla lailla*) ja *samoiten* (*samoin + samaten*), pronomini *jok'ainua* (*jok'ainoa + ainut*), substantiivi *hallain* (ruotsin *hallon + vaarain*), joka Helsingin kauppakielessä ja kouluviikkoissa oli ainakin taannoisvuosina vadelman (vaton, vaapukan, vaaraimen) *ainoa* nimi. *Paikkaseutu*, Ollin Hölmölän hassuttelukontaminaatio (*paikkakunta + seutu*), pyrkii väen väkisin yleiskieleen; aikaisemmin olin sen kuullut lähinnä kokousten puheenvuoroista, mutta se on päässyt pujahtamaan jo Parnassossa julkaistuu artikkeleihin; samaa tyyppiä on *seutukunta*. Parhailaan yleistyvät uudet adjektiivikömmähdykset *suurilapsinen* perhe (*suuriperheinen*

+ *monilapsinen*) ja *tärkeelliset* asiat (< *tärkeät* + *tarpeelliset*). Myös vakioilmaus *päivänpolttava kysymys* on kontaminaatio: *päivän kysymys* (= ajankohtainen) + *polttava kysymys*.

Hyvin yleisiä ovat konstruktiosekaumat: *panna painoa jollekin* (*panna painoa johonkin* + *antaa arvoa jollekin*) sekä *merkitys johonkin* (*merkitys jollekin* + *vaikutus johonkin*), *omistaa huomio johonkin* (*omistaa huomio jollekin* + *kiinnittää* t. *kohdistaa huomio johonkin*), *vaikuttaa maailmanrauhan hyväksi* (*vaikuttaa johonkin* + *toimia jonkin hyväksi*), *on kysymyksessä repliikkien toistamisesta* (*on kysymyksessä jokin* + *on kysymys jostakin*); kontaminaatiovirheitä ovat edelleen puhekieleen pesiytyneet *alan tekemään* ja *ovat tehty*. Pari näistä mainitsee jo E. A. Saarimaa Virittäjässä 1942 (Sekamuodostumia, s. 334—335); häneltä ovat myös huvittavat esimerkit *miekka toisessa kädessä ja muurilaasta toisessa* (*muuraukslasta* + *muurilaasti*) ja *valheen kengillä on lyhyet jäljet* (*valheella on lyhyet jäljet* + *kulkea valheen kengillä*).

Sekä puhutusta että kirjoitetusta kielestä korva ja silmä tapaa ehtimiseen ilmaistujen satunnaisia risteymiä. Seuraavat esimerkit valaissevat lisää sekä kontaminaatio-tapahtumaa että kieleemme kontaminoimisen herkkyyttä.

A d j e k t i i v e j a j a p a r t i s i i p p e j a

hintelo < hintelä + hontelo
kalmea < kalpea + kelmeä
nurttuinen < nuhruinen + kurttuinen
elinvoipa < elinvoimainen + hyvinvoipa
pahansuopea < pahansuoiva + suopea
hailahteleva < heilahteleva + ailahteleva

S u b s t a n t i i v e j a

ihmistaimen < ihmistäimi + taimen
(pumpuli)haittuvia < hahtuvia + haittuvia
(käytti) kaunopuheliasuuttaan < kaunopuheisuutta + puheliasuutta
kestävällisyys < kestävyys + kärsivällisyys
mittapuitteet (Maaltapako oli saanut laajat mittapuitteet) < mittasuhteet + puitteet
saksimet (Toivakka) < sakset + keritsimet (tai hohtimet)
syklotyyini < syklotyyimi + skitsofreeni
vispain < vispilä + vatkain (tai vispata-sanan johdos)
yhteydenkuuluvaisuus (Ne saivat aikaan yhteydenkuuluvaisuuden) < yhteyden-tunne + yhteenkuuluvaisuus

A d v e r b e j a

ainenkin < ainakin + kuitenkin
(seisoimme) kasvatusten < kasvotusten + vastatusten
kuvainnollisesti < kuvaannollisesti + havainnollisesti
läpen (uupunut) < läpeensä + lopen
miltein < miltei + melkein
(katsahdin) uusimiseen < uudelleen + ehtimiseen
verkkaalleen < verkalleen + verkkaan
(Pieni oppilas kontaminoi kotiinsa + sisään ja kirjoitti: Poika asteli sisäänsä.)

V e r b e j ä

ahnia < ahnehtia + ahmia

avaista < avata + aukaista

ihmetyin < ihmettelin + hämmästyin

kavahtua (Maapallon asukkaat kavahtuivat huomattessaan atomiaseiden vaaran)
< kavahtaa + havahtua

kiirensivät (kulkuaan) < kiirehtivät + riensivät

(lumi) kimmalsi < kimalsi + kimmelsi

pukeentua < pukeutua + riisuuntua

sirkistellä (silmä) < siristää + tirkistellä

pirkistyä < piristyä + virkistyä

S a n o n t o j a

pelästyin kuollakseni < pelästyin kuoliaaksi + nauroin kuollakseni

päästä johdolle (Vallankumoukselliset pääsivät johdolle) < päästä johtoon +
päästä valloilleentehdä terveellistä (Nykyajan ihmiselle tekisi liikunta terveellistä) < tehdä hyvää
+ olla terveellistä

kattoaan asti < kattoon asti + kattoaan myöten

jostakin myöten (Makkarasta myöten kaikkia laatuja) < jostakin asti + jotakin
myötenpuuttua apuun (Riistansuojelun on puututtava apuun) < puututtava asiaan +
tultava, jouduttava apuunnäkökulmasta ajatellen (Koululaisten näkökulmasta ajatellen tämä on liikaa) <
koululaisen näkökulmasta katsoen + koululaisen kannalta ajatellen

Edellä luetellut kontaminoitumat ovat pääasiassa peräisin koululaisten aineista. Myös oppilaiden pitemmät lauserakenteet sisältävät joskus kontaminaation omaisia muodostumia: *hän vaati papukaijaansa kunnioitettavan; minun pitää aterioitaman sinun huoneessasi; pyritään päästä tuloksiin; minua alkoi säällittää sitä pientä raukkaa; liikenneolomme eivät ilahduta kaupunkimme asukkaita puhumattakaan autoillaan tulevia vieraita.*

Lauseiden alistussuhteita rakennettaessa horjahdellaan konjunktioiden käytössä muuallakin kuin koulussa: »Maaseudulta muutetaan kaupunkiin *silloinkin, vaikka* kotona tulisi toimeen» (*silloinkin, kun + vaikka*); Ajanvieteromaanit ovat *siksi suosittuja, koska* ne jne. (= ovat *siksi suosittuja, että + ovat suosittuja, koska*); Ei pidä arvostella *sen vuoksi, koska* jne. (*sen vuoksi, että + koska*). Hyvätkin kirjoittajat käyttävät yhtäikaa selittävää *sillä*-konjunktiota ja selittävää *han*-liitepartikkelia. Kun pitäisi sanoa esim. a) *Lähden, sillä on jo myöhä* tai b) *Lähden, onhan jo myöhä*, sanotaan: *Lähden, sillä onhan jo myöhä*. (Kyseinen ilmaus voidaan tietysti tulkita myös tautologiaksi tai pleonasmiksi.)

Virittäjästä löysin aikanaan (1949, s. 330) erikoisen kontaminaation. Arvostellessaan T. I. Itkosen teosta »Suomen lappalaiset vuoteen 1945» Albert Hämäläinen lausui: »*Ei siis voi olla salaamatta iloaan nyt, kun vihdoin näkee toht. Itkosen — — poistaneen tämän aukon* (= lappalaismonografian puutteen); *ei voi olla ilmaisematta ja ei voi salata* ovat tässä päässeet vaivihkaa lyömään kättä toisilleen. E. N. Setälällä on Suomen suvun I osassa (s. 53) kontaminaatio: »Tällä tavoin eri murteet ovat

liittyneet toisiinsa *ninkuin keijut renkaassa*.» Yliopistollisesta aineesta on puolestaan seuraava muistiinmerkintäni: »Se (= tulos) *ilmentää liian paljon terapeutin kuin lapsen ajatuksia*» (= *enemmän terapeutin kuin lapsen + liian paljon terapeutin*).

Televiiossa nuori nainen kertoi haastattelijalle toimivansa opiskelun ohessa valokuvamallina *leivän pitimiksi* (= *leivässä pysymiseksi + hengen pitimiksi*); radioesitelmässä muuan professori puolestaan kontaminoi *ennen pitkää + ajan mittaan* ja käytti ilmaisua *ennen mittaa* (käy niin ja niin). »*Luhmuja* autoihin Keiteleen jäätieellä» otsikoi sanomalehti Keskisuomalainen ja jatkoi: »Keiteleen Vuonamonsalmen jäätien suulla sattui perjantaina klo 15.40 yhteenajo, missä parille henkilöautolle tuli peltivaurioita»; *luhmu* lienee *kuhmun* ja *lommon* aikaansaannos.

Kontaminaatio saattaa syntyä myös kotoisen ja vieraan sana-aineen tahallisuudesta tai tahattomasta yhteyttämisestä. Opiskelijamaailmasta lienee peräisin esim. *pontevan* ja *intensiivisen* leikkias kumppani *pontensiivinen*, jonka avulla Maria Jotuni luo Amerikan morsiamessa herra Soiluvasuon onnittelupuheeseen puolisivistyneen ja tärkeilevän tummun: »Harvoin on ihmiselle suotu se onni, että hän täyttää kunnolla 60 vuotta 50:n jälkeen nuorteassa tahdissa —. Siihen tarvitaan intensiivistä epäitsekkyyttä ja *pontensiivista* kykyä.» Ilkamoivasti risteytti kotoista ja vierasta niin ikään muuan Jyväskylän kesän nuori keskustelija: *pulmallisesta* ja *problemaattisesta* hän tekaisi sanan *pulmaattinen*! Sen sijaan erääseen Parnasson puheenvuoroon sisältyvä *sondin* on sanojen *sondi* ja *koetin* tahaton kontaminoituma: »Mutta kuinka paljon pitemmälle Kailas on työntänyt *sondintaan*.»

Nimet ovat tunnetusti alttiita sekaantumiaan. Kirjailijamaisteri Erkki Kivijärvellä oli aikanaan opetusnäytteiden tehtävänä *Pietari Päivärinta*. Kuuntelijain suureksi hauskuudeksi hän jännityksissään puhui jatkuvasti *Pietarinmasta*. Samantapaisia jännityksen aiheuttamia kontaminaatioita muistan auskultanttien harjoitustunneilta: kun luokassa on Hirvonen ja Horo, vastata saa Hiro: Mikonheimo ja Tammissola synnyttävät Mikonsolan, Papin tyttären Ellistä ja Olavista sukeutuu Olli, Sillanpäästä ja Siljasta Siljanpää. Hauskin kuulemani nimen kontaminoituma sattui naapurin pienelle pojalle, joka avusti *säveltäjä Sibeliuksen* muistomerkin varain keräystä ja pyysi minulta rahaa *Sipeltäjälle*.

Über Kontaminationen

VON VUOKKO RAEKALLIO-TEPPO

Die Erscheinung der Kontamination rief in der finnischen Gemeinsprache nur wenige Wörter und Wendungen hervor, die sich allgemein einbürgerten; zufällige Kontaminationen gibt es jedoch in Rede und Schrift reichlich. In Finnland ist diese Erscheinung recht wenig und an spärlichem Beispielmaterial behandelt worden. Die von den Forschern festgestellten Fälle werden im ersten Teil des Artikels in Kursivdruck angeführt.

Die Verfasserin bringt zu Beginn eine Rei-

he von feststehenden kontaminierten Wörtern und Wendungen, wie sie sie festgestellt hat. Danach zählt sie zufällige Kontaminationsfälle auf, die sie in den Heften von Schulkindern oder in den Artikeln von Gelehrten gefunden hat. Einige ursprünglich scherzhafte Kontaminationen sind heute im Begriff, aus halbgebildeter Sprache auf ein gehobenes Niveau zu steigen. Das Ende des Aufsatzes enthält leicht entstehende Namenskontaminationen.